

ภูมิปัญญาของหมอพื้นบ้านในด้านการใช้สมุนไพรในการรักษาโรค
ของอำเภอบางกล่ำ จังหวัดสงขลา

**Folk Healers' Wisdom in the Use of Herbal Medicines
in Amphur Bang Klam, Songkhla Province**

ธรณัฐ ทองชูช่วย¹ กิตติ ต้นไทย² และ จักรกริช อนันตสรณ์³

Thoranat Thongchuchouy, Kitti Tantai and Jakkrit Anantasarn

¹นักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

²รองศาสตราจารย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

³อาจารย์ คณะการจัดการเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

Abstract

The 2 objectives of the study on 'Folk Healers' Wisdom in the Use of Herbal Medicines in Amphur Bang Klam, Songkhla Province' were 1) to study folk healers' beliefs in the use of herbal medicines in healing diseases in Amphur Bang Klam, Songkhla Province, 2) to study the practices of folk healers in the use of herbal medicines in healing diseases in Amphur Bang Klam, Songkhla Province. The research methodology included observation and non-structured interviews among 4 folk healers and 1 monk and presented in a descriptive report.

The findings revealed as follows:

1. There were 4 beliefs among folk healers in the healing of diseases with herbal medicines: 1) diseases occurred because of natural and super natural causes or the imbalances of the 4 elements; 2) healers had to know names, colors, scents, tastes and qualities of the used herbs; 3) healers had to know how to collect, to prepare, to cook, to use and to keep the medicines; and 4) after being cured the patients had to join a de-poisoned rite and an annual ceremony at the residences of the healers to pay homage to the Medical Masters.

2. The practices of folk healers in Amphur Bang Klam, Songkhla Province started from inquiry into the past life of the patient, physical and mental checking, diagnosis and carry on with the healing process with different kinds of herbs according to the diseases to balance the 4 elements, together with the use of *katha* (sacred words) and some other rites. There were advises and taboos for the patients to practice during the time of healing and an occasional following up as well.

Key words: *Wisdom, Folk Healer, Herb, Disease*

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง ภูมิปัญญาของหมอพื้นบ้านในด้านการใช้สมุนไพรในการรักษาโรคของอำเภอบางกล้า จังหวัดสงขลา ในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรในการรักษาโรคของหมอพื้นบ้าน อำเภอบางกล้า จังหวัดสงขลา 2) เพื่อศึกษาวิธีการรักษาโรคด้วยการใช้สมุนไพรของหมอพื้นบ้าน อำเภอบางกล้า จังหวัดสงขลา ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามจากหมอพื้นบ้านอำเภอบางกล้า จังหวัดสงขลา จำนวน 4 คน และเป็นพระภิกษุจำนวน 1 รูป เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยวิธีการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง และการสังเกต แล้วเสนอรายงานการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลของการศึกษา พบว่า

1. ความเชื่อเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรในการรักษาโรค ของหมอพื้นบ้าน อำเภอบางกล้า จังหวัดสงขลา มี 4 ประการ คือ ประการที่ 1 โรคหรือความเจ็บป่วยเกิดจากการกระทำหรืออำนาจของสิ่งเหนือธรรมชาติ และเกิดจากสาเหตุธรรมชาติ คือ การเปลี่ยนแปลงแปรปรวนสูญเสียสมดุลของธาตุ 4 ประการที่ 2 ต้องรู้จักชื่อ รูปร่างลักษณะ สี กลิ่น รสและสรรพคุณของตัวยาสมุนไพรที่นำมาใช้ในการรักษาโรค ประการที่ 3 การนำสมุนไพรมาใช้ในการรักษาโรคจะต้องรู้เกี่ยวกับวิธีการเก็บ การเตรียมตัวยาสมุนไพร ตลอดจน วิธีการปรุงยา การใช้ยา และการเก็บรักษา และประการที่ 4 หลังการรักษาโรคหายแล้วผู้ป่วยจะต้องมาทำพิธีเด็ดพิษ และร่วมพิธีไหว้ครูหมอยาประจำปีที่บ้านของหมอพื้นบ้าน

2. วิธีการรักษาโรคด้วยการใช้สมุนไพรของหมอพื้นบ้าน อำเภอบางกล้า จังหวัดสงขลา พบว่า ก่อนการรักษาทุกครั้งหมอพื้นบ้านจะทำการตรวจโรคโดยการซักประวัติ การตรวจร่างกายและจิตใจเสร็จแล้วจะวินิจฉัยโรค และดำเนินการตรวจการในการรักษาโรค ด้วยการใช้สมุนไพรที่แตกต่างกันไปตามชนิดและลักษณะอาการของโรคหรือความเจ็บป่วยที่ปรากฏ เพื่อมุ่งปรับธาตุทั้ง 4 ให้เกิดความสมดุลเป็นหลัก มีการใช้คาถา และรวมถึงพิธีกรรมตามความเชื่อ มาใช้ในกระบวนการของการบำบัดรักษา มีข้อห้าม/ข้อแนะนำสำหรับการปฏิบัติตนของผู้ป่วยในระหว่างการรักษา และมีกรติดตามผลของการรักษาเป็นระยะ

คำสำคัญ: ภูมิปัญญา, หมอพื้นบ้าน, สมุนไพร, โรค

บทนำ

การแพทย์พื้นบ้านไทย เป็นแนวทางการดูแลสุขภาพกันเองของคนในชุมชนแบบดั้งเดิมเฉพาะถิ่นที่ถูกละเลยไปเป็นเวลานานกว่า 100 ปี เนื่องจากอิทธิพล ทางวัฒนธรรม ความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่จากตะวันตกเข้าครอบงำ มีการออกกฎหมายพระราชบัญญัติทางการแพทย์เข้ามาควบคุมให้หมอไทยต้องมาขึ้นทะเบียน ใครไม่มาขึ้นทะเบียนเมื่อให้การรักษาดูถูกจับหรือถูกทำโทษ ทำให้หมอไทยไม่เข้าใจ ทึ่งวิชาความรู้หรือเปลี่ยนวิธีการเลี้ยงชีพใหม่ ทำให้องค์ความรู้ต่างๆ สูญหายกระจัดกระจาย ขาดการพัฒนา และศึกษา อย่างต่อเนื่อง มีผลทำให้เกิดความขาดแคลนบุคคลที่จะมาสืบต่อความรู้การแพทย์พื้นบ้านไว้ (มหาวิทยาลัย สุโขทัยธรรมมาธิราช, 2547) ทำให้องค์ความรู้ ภูมิปัญญาด้านต่างๆ ของหมอพื้นบ้านทั้งการนวด การต่อกระดูก การผดุงครรภ์ และการใช้สมุนไพรในการรักษาโรคต่างๆ สูญหายไปตามลำดับทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ

อำเภอบางกล้า เป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดสงขลา ตั้งอยู่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกของภาคใต้ มีชาวบ้านอีกจำนวนไม่น้อยยังคงนิยมพึ่งพาหมอพื้นบ้านและสมุนไพรในการดูแลสุขภาพของตนเอง และครอบครัว (สุติมา หมัดอะดัม, 2551) แต่ปัจจุบันหมอพื้นบ้านผู้เชี่ยวชาญในการรักษาโรคส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุและนับวันยิ่ง

จะเหลือน้อยลงทุกที อีกทั้งการขาดผู้สนใจที่จะสืบทอดทำให้องค์ความรู้ ภูมิปัญญาในการรักษาโรคของหมอพื้นบ้านค่อยๆ สูญหายไป การศึกษาเก็บรวบรวมองค์ความรู้อันทรงคุณค่าของหมอพื้นบ้านที่ยังคงเหลือเพียงน้อยนิดเอาไว้ จึงเป็นสิ่งที่ต้องรีบทำอย่างเร่งด่วนเพราะเป็นวิธีการหนึ่งในการอนุรักษ์ ส่งเสริมพัฒนาองค์ความรู้ของการแพทย์พื้นบ้าน และเพื่อนำองค์ความรู้ ภูมิปัญญาเหล่านั้นมาพัฒนาต่อยอด ใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการดูแลสุขภาพของประชาชนตามหลักการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนสืบต่อไป (เสาวภา พรศิริพงษ์ และคณะ, 2539; ประสิทธิ์ชัย หนูนวล และมานะ ช่วชู, 2549) หากมีเจ้านั้นแล้วองค์ความรู้ ภูมิปัญญาด้านต่างๆ ของหมอพื้นบ้าน อาจสูญหายได้ในอนาคตอันใกล้

ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงต้องศึกษาภูมิปัญญาของหมอพื้นบ้านในด้านการใช้สมุนไพรในการรักษาโรค ของอำเภอบางกล่ำ จังหวัดสงขลา ซึ่งผลของการศึกษาคั้งนี้จะเป็นข้อมูลที่มีประโยชน์ต่อชาวบ้านในชุมชน และจะนำไปปรับประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวันทั้งต่อตนเอง ครอบครัวและชุมชน เกิดความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาของท้องถิ่น เกิดสำนึกที่ดีต่อชุมชน ร่วมกันอนุรักษ์ และพัฒนาสืบทอดภูมิปัญญาของหมอพื้นบ้านในด้านการใช้สมุนไพรในการรักษาโรค อีกทั้งจะเป็นข้อมูลพื้นฐานแก่หน่วยงานของรัฐ และเอกชน ตลอดจนบุคคลผู้สนใจทั่วไปที่จะนำไปปรับประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาด้านสุขภาพอนามัย อาหาร เศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมของประชาชนทั่วไป เพื่อการพัฒนาประเทศโดยรวมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรในการรักษาโรคของหมอพื้นบ้าน อำเภอบางกล่ำ จังหวัดสงขลา
2. เพื่อศึกษาวิธีการรักษาโรคด้วยการใช้สมุนไพรของหมอพื้นบ้าน อำเภอบางกล่ำ จังหวัดสงขลา

แนวคิด ทฤษฎี กรอบแนวคิด

ภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านไทย คำนี้ถือเป็นคำผสม วรุช สุวรรณฤทธิ์ (2549) ได้ให้ความหมายของ คำว่า “ภูมิปัญญา” ไว้ว่า หมายถึง ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจน ที่กลุ่มชนได้จากประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ใน การปรับตัว และดำรงชีพในระบบนิเวศน์หรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทางสังคม และวัฒนธรรม ที่ได้มีการพัฒนาการสืบสานกันมา

เพ็ญภา ทรัพย์เจริญ (2540) กล่าวว่า การแพทย์พื้นบ้าน ภาษาอังกฤษจะใช้คำว่า Folk Medicine หมายถึง การดูแลสุขภาพ การรักษาโรคในเฉพาะกลุ่มชน โดยยังไม่มีมาตรฐานที่แน่นอน มักเน้นความเชื่อ หรือประสบการณ์เฉพาะถิ่น มีการสืบทอดหลากหลาย และมักถ่ายทอดโดยตรงระหว่างครูกับศิษย์ และเป็นการถ่ายทอดกันในครอบครัวยังไม่มีระเบียบแบบแผนการบริการและการเรียนการสอนที่แน่นอน คำว่าการแพทย์พื้นบ้านจึงมีการใช้ได้อย่างกว้างขวางทั่วประเทศ ใช้เรียกการแพทย์ที่มีในเฉพาะกลุ่มหรือเฉพาะพื้นที่ที่ยังไม่มีการแพร่หลายไปในกลุ่มอื่นๆ

ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 (2546) ได้ระบุความหมายของคำว่า ภูมิปัญญา ว่าหมายถึง พื้นความรู้ ความสามารถ ส่วนคำว่า พื้นบ้าน แปลว่า เฉพาะถิ่น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546) ซึ่งในที่นี้หมายถึงเฉพาะถิ่นของไทย เมื่อรวมเข้าเป็นคำว่า การแพทย์พื้นบ้านไทย ก็จะหมายถึงพื้นความรู้ทั้งหมดที่เกี่ยวกับการแพทย์เฉพาะถิ่นของ

ไทย ซึ่งหมายรวมเอาประเทศไทยทั้งหมด หรือภูมิภาค หรือชนเผ่าในแต่ละท้องถิ่นของไทยเป็นการจำเพาะลงไปก็ได้เช่นกัน

โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ และยงศักดิ์ ตันติปิฎก (2550) กล่าวถึงเกี่ยวกับการแพทย์พื้นบ้านว่า แม้จะเป็นระบบการแพทย์ที่มีความแตกต่างหลากหลายในแต่ละท้องถิ่นภูมิภาค แต่เป็นระบบการแพทย์ที่สัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับวิถีชีวิตของท้องถิ่น และเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมชุมชนที่ประกอบด้วยระบบวิถีคิดและแบบแผนการปฏิบัติที่ผสมผสานทั้งความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ การบำบัดรักษาด้วยเวทย์มนตร์ คาถาอาคม และสมุนไพรจากธรรมชาติ โดยมีพิธีกรรมเป็นองค์ประกอบสำคัญ ซึ่งอาศัย สื่อ ภาษา และสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม อีกทั้งความเป็นชุมชน เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการรักษา โดยผสมผสานทั้งมิติทางกายภาพ ทางสังคม และทางนิเวศวิทยา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มุ่งศึกษา ภูมิปัญญาของหมอพื้นบ้านในด้านการใช้สมุนไพรในการรักษาโรคของอำเภอบางกล้า จังหวัดสงขลา ซึ่งมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. การเลือกพื้นที่ เลือกพื้นที่แบบเจาะจง (Purposive Sampling) คือพื้นที่อำเภอบางกล้า จังหวัดสงขลา
2. การเข้าสู่พื้นที่ ดำเนินการเบื้องต้นเพื่อเลือกพื้นที่ที่มีหมอพื้นบ้านผู้มีความรู้ ความชำนาญและประสบการณ์ที่เป็นที่ยอมรับของคนในพื้นที่โดยการสืบถามชาวบ้าน และการสำรวจจากกลุ่มสมาชิกผู้สนใจสมุนไพร
3. การเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก เลือกผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเจาะจงคือหมอพื้นบ้านที่เป็นชาวบ้านอำเภอบางกล้า จังหวัดสงขลา จำนวน 4 คน และเป็นพระภิกษุจำนวน 1 รูป
4. การสร้างประเด็นคำถาม ผู้วิจัยนำแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องมาเป็นแนวทางในการสร้างประเด็นคำถามหรือประเด็นที่ศึกษาหลักดังนี้ ความเชื่อเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรการรักษาโรคของหมอพื้นบ้านอำเภอบางกล้า จังหวัดสงขลา และวิธีการรักษาโรคด้วยการใช้สมุนไพรของหมอพื้นบ้าน อำเภอบางกล้า จังหวัดสงขลา
5. วิธีการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยมีวิธีการเก็บข้อมูล ด้วยวิธีการสังเกต การสัมภาษณ์เชิงลึกหมอพื้นบ้านผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยใช้วิธีการบันทึกเสียงด้วยเทปบันทึกเสียงและจดบันทึก
6. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนไว้ดังนี้
 - 6.1 ถอดความบทสัมภาษณ์ที่ได้บันทึกไว้ในเทปบันทึกเสียง แบบคำต่อคำแล้วสรุปสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษา
 - 6.2 นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ สังเกต จดบันทึก มาตรวจสอบความสมบูรณ์ถูกต้องและเก็บข้อมูลเสริมเพื่อให้มีเนื้อหาที่ครบถ้วน
 - 6.3 วิเคราะห์ข้อมูลโดยแยกประเด็นตามขอบเขตด้านเนื้อหาที่ศึกษา

สรุปผลของการวิจัย

1. ความเชื่อเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรในการรักษาโรคของหมอพื้นบ้านอำเภอบางกล้า จังหวัดสงขลา
 - 1.1 ความเชื่อเกี่ยวกับการเกิดโรคหรือความเจ็บป่วย

1.1.1 โรคหรือความเจ็บป่วยเกิดจากการกระทำ หรืออำนาจของสิ่งเหนือธรรมชาติ เช่น การกระทำของผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การกระทำของบุคคลผู้มีวิชาอาคมหรืออำนาจในทางไสยศาสตร์ เวทย์มนต์ และคาถาอาคมที่ไม่หวังดี และจากอิทธิพลของฤกษ์ยาม วันเวลา ทิศ และเคราะห์กรรม หรือโชคชะตาในทางโหราศาสตร์ การรักษาจะต้องทำการขอมมาหรือเช่นไหว้บูชาให้ถูกต้อง ตามประเพณีที่เคยปฏิบัติสืบทอดกันมา และต้องรักษาด้วยการใช้คาถา ประพรมน้ำมันต์ หรือรดน้ำมันต์จึงจะหาย

1.1.2 โรคหรือความเจ็บป่วยเกิดจากสาเหตุธรรมชาติ เช่น เกิดจากการเปลี่ยนแปลงวิปริตแปรปรวนหรือการสูญเสียความสมดุลของธาตุ 4 ซึ่งมีมูลเหตุมาจากอาหาร อากาศร้อน อากาศเย็น หรือการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศหรือฤดูกาล การอดข้าวอดน้ำ อดหลับอดนอน กลั้นอุจจาระปัสสาวะ เสพเมถุนมากเกินไป ทำงานเกินกำลัง มีความเศร้าโศกเสียใจ โทสะมาก การประกอบอาชีพ อุบัติเหตุ และอิริยาบถ การรักษาต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ไม่ถูกต้อง และการใช้สมุนไพรในการรักษาเพื่อปรับสมดุลของธาตุทั้ง 4 ให้เกิดความสมดุลเป็นปกติ

1.2 ความเชื่อเกี่ยวกับตัวยาสมุนไพรที่นำมาใช้ในการรักษาโรค

หมอพื้นบ้านเชื่อว่าตัวยาสมุนไพรแต่ละชนิดมีสรรพคุณในการรักษาโรคให้หายได้ ถ้าหากรู้จักตัวยาสมุนไพรในการจัดสูตรยาหรือตั้งตำรับยาให้ถูกต้องกับโรคหรืออาการเจ็บป่วย ซึ่งจะต้องรู้จักตัวยาสมุนไพร เกี่ยวกับชนิด ประเภท จำพวก หรือ ส่วนของพืช อวัยวะของสัตว์ หรือแร่ธาตุต่างๆ ที่จะนำมาทำเป็นยาบำบัดโรค ต้องรู้จักรส และสรรพคุณของ ตัวยาสมุนไพร และรวมถึงรู้จักรสของตัวยาสมุนไพรที่แสดงโรคต่างๆ ด้วย

1.3 ความเชื่อเกี่ยวกับการนำสมุนไพรมาใช้ในการรักษาโรค

หมอพื้นบ้านเชื่อว่าการนำสมุนไพรมาใช้ในการรักษาโรคจะต้องรู้จักตัวยา รสของตัวยาและสรรพคุณ และจะต้องรู้เกี่ยวกับวิธีการเก็บตัวยาการเตรียมตัวยาสมุนไพร ตลอดถึง วิธีการปรุงยา การใช้ยา และการเก็บรักษา

1.4 ความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมหลังการรักษาโรคด้วยการใช้สมุนไพร

หมอพื้นบ้านเชื่อว่าหลังจากการรักษาอาการเจ็บป่วยหายแล้ว ผู้ป่วยจะต้องนำไปน้โตไปวัด ให้ได้ 3 วันติดต่อกัน และเมื่อถึงเวลาทำพิธีไหว้ครูหมอยาประจำปีของหมอพื้นบ้าน ผู้ป่วยที่หายดีแล้วต้องมาไหว้ครู และมาแก้ผ้าที่บ้านของหมอพื้นบ้าน ซึ่งจะทำพิธีปีละครั้ง หากผู้ป่วยที่รักษาหายแล้วไม่มาไหว้ครู ไม่มาแก้ผ้า เชื่อว่าอาการเจ็บป่วยนั้นจะไม่หายขาด

2. วิธีการรักษาโรคด้วยการใช้สมุนไพร ของหมอพื้นบ้านอำเภอบางกล้า จังหวัดสงขลา สรุปได้ ดังนี้

2.1 การตรวจวินิจฉัยโรค

จะตรวจด้วยการ การซักประวัติ ตรวจร่างกายและจิตใจ เช่น การสังเกต การสัมผัสการตรวจเส้นตรวจตา หู ปาก ลิ้น ขากรรไกร หัวใจ ปอด ตับ ม้าม ไต ลำไส้ใหญ่ ลำไส้เล็ก และกระเพาะอาหาร กระเพาะปัสสาวะ และมดลูก การตรวจอาการ ด้วยการตรวจเหงื่อ ปัสสาวะ อุจจาระ การกินอาหารและการบริโภคของคนไข้ที่แสดงโรค การตรวจเสียง การหลับนอน ความรู้สึกภายใน ความรู้สึกภายนอก และความรู้สึกในปากในคอ เป็นต้น เสร็จแล้วก็จะวินิจฉัยโรค และทำการรักษาต่อไปตามลำดับ

2.2 วิธีการรักษาโรค

เมื่อได้ทำการตรวจและวินิจฉัยโรคแล้วเสร็จ หมอพื้นบ้านก็จะดำเนินการกระบวนการในการรักษาโรค ด้วยวิธีการใช้สมุนไพรที่แตกต่างกันไปตามชนิด และลักษณะอาการของโรคหรือความเจ็บป่วย ที่ปรากฏ เพื่อมุ่งปรับธาตุทั้ง 4 ให้เกิดความสมดุลเป็นหลัก ควบคู่ไปกับการใช้คาถา และรวมถึงพิธีกรรมต่างๆ ตามความเชื่อ และนอกจากนี้ก็ยังมียาห้าม/ยาระงับสำหรับการปฏิบัติตนของผู้ป่วยในระหว่างการรักษาด้วย

2.3 การติดตามผลของการรักษาโรค

เนื่องจากหมอพื้นบ้านไม่ได้รับผู้ป่วยไว้รักษาค้างคืนที่บ้าน การติดตามผลของการรักษาถ้าผู้ป่วยอยู่ไกลบ้านก็จะไปหาถึงที่บ้าน เป็นระยะๆ แต่ถ้าเป็นผู้ป่วยที่อยู่ไกลออกไปหรือผู้ป่วยที่อยู่ต่างพื้นที่ ก็จะใช้วิธีการโทรศัพท์ไปหาหรือให้ผู้ป่วยหรือญาติผู้ป่วยโทรศัพท์มาหา เพื่อบอกกล่าวเล่าอาการและขอคำปรึกษาแนะนำ เกี่ยวกับการดูแลรักษา เมื่อพบเจอผู้ป่วยหรือญาติผู้ป่วยที่ไหนก็จะคอยไปตามความเป็นอยู่ ทุกข์ สุข ของผู้ป่วย ด้วยความเป็นห่วงเป็นใย เสมือนญาติที่ใกล้ชิด

ด้วยเหตุที่หมอพื้นบ้านมีความสัมพันธ์ ความเป็นมิตร และความเอื้ออาทรต่อกันกับผู้ป่วยเสมือนญาติ จึงมีโรคบางโรคที่ผู้ป่วยตัดสินใจเลือกที่จะรักษากับหมอพื้นบ้านมากกว่าที่จะไปรักษากับแพทย์แผนปัจจุบัน ดังเช่น การรักษาโรคอัมพฤกษ์-อัมพาต ซึ่งพอที่จะกล่าวโดยสรุปได้ดังนี้

ทางเลือกของผู้ป่วยกับวิธีการรักษาโรคอัมพฤกษ์-อัมพาตของหมอพื้นบ้าน

จากการศึกษา ทางเลือกของผู้ป่วยกับวิธีการรักษาโรคอัมพฤกษ์-อัมพาตของหมอพื้นบ้าน ปรากฏผลของการศึกษา พอสรุปได้ ดังนี้

1) สาเหตุการเกิดโรคอัมพฤกษ์-อัมพาต

หมอพื้นบ้านเชื่อว่าโรคอัมพฤกษ์-อัมพาต มีสาเหตุของการเกิดโรคหลายประการ เช่น หัวใจทำงานไม่ปกติ เส้นเลือดตีบ เลือดลมไม่ดี เลือดเลี้ยงสมองไม่พอ

2) ทางเลือกของผู้ป่วยอัมพฤกษ์-อัมพาต

จากการศึกษาเกี่ยวกับทางเลือกของผู้ป่วยอัมพฤกษ์-อัมพาต โดยการสัมภาษณ์ผู้ป่วยบางรายที่เคยรับบริการการรักษากับหมอพื้นบ้าน พบว่า เหตุที่ต้องไปพบหมอพื้นบ้านให้รักษา เนื่องจากหมอพื้นบ้านเป็นคน ที่รู้จักกัน มีความเป็นมิตร ความเอื้ออาทรต่อกันกับผู้ป่วยเสมือนญาติที่ใกล้ชิด และมีความเชื่อว่าหมอพื้นบ้านรักษาให้หายได้

3) วิธีการรักษาโรคอัมพฤกษ์-อัมพาตของหมอพื้นบ้าน

จากการศึกษาวิธีการรักษาโรคอัมพฤกษ์-อัมพาตของหมอพื้นบ้าน ปรากฏว่า หมอพื้นบ้านมีวิธีการรักษา เป็นลำดับขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การตรวจวินิจฉัยโรค เช่น สังเกตดูความคล่องแคล่ว ความเป็นปกติของการยกมือ ยกแขน การเดิน กล้ามเนื้อ ตา ปาก ลิ้น การพูดจา การสัมผัสร่างกายโดยการคลำ บีบหรือกด การจับชีพจร และซักถาม เกี่ยวกับสาเหตุและลักษณะอาการต่างๆ ของการเจ็บป่วย ทั้งภายในและภายนอก

ขั้นตอนที่ 2 การใช้สมุนไพรในการรักษา ได้แก่ การใช้ยากินกระทุ้งพิษไข้ การใช้ยากินยาถ่ายหรือยาระบาย การใช้ยากินรักษาโรคอัมพฤกษ์-อัมพาตโดยตรง การใช้ยากินบำรุงธาตุ และการใช้ยากินบำรุงหัวใจหรือบำรุงประสาท การนวดด้วยน้ำมันสมุนไพร และการประคบด้วยสมุนไพร

ขั้นตอนที่ 3 ข้อห้าม/ข้อแนะนำ การรักษาโรคอัมพฤกษ์-อัมพาตนั้นไม่ใช่เพียงแต่รักษาด้วยการนวด การประคบ และการให้กินยาสมุนไพรเท่านั้น ในระหว่างการรักษาผู้ป่วยจำเป็นต้องประพฤติปฏิบัติตนตามคำแนะนำของหมออย่างเคร่งครัดด้วย จึงจะทำให้ผู้ป่วยหายจากอาการเจ็บป่วยที่เป็นอยู่ได้ เร็วขึ้น

4) ผลที่เกิดขึ้นหลังการรักษา

หลังจากผู้ป่วยรับบริการการรักษาโรคอัมพฤกษ์-อัมพาต ตามวิธีการการรักษาของหมอพื้นบ้าน ผลปรากฏว่า มีผู้ป่วยบางรายมีอาการดีขึ้น ดังเช่น นายวาส รังสีป้อ อายุ 63 ปี อาชีพ ปลูกผัก บ้านเลขที่ 49 หมู่ที่ 6 ตำบลบางเหริ่ง อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จสมบูรณ์ได้ด้วยความกรุณาของรองศาสตราจารย์กิตติ ดันไทย อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก และ ดร. จักรกริช อนันตศรีณย์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม ที่กรุณาสละเวลาในการให้คำปรึกษา คำแนะนำ และตรวจแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ด้วยความเอาใจใส่อย่างดียิ่ง ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งและขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ สดใส ชันติวรพงศ์ ที่ได้กรุณาแปลบทคัดย่อเป็นภาษาอังกฤษ

ขอขอบพระคุณ คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่ได้กรุณาตรวจสอบ เสนอแนะข้อความเป็นประโยชน์ และให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ขอขอบพระคุณ พระครูทิม รมมวฑูโฆ คุณจง ทองแกมแก้ว คุณจำลอง สะกะพันธ์ คุณสุติมา หมัดอะดัม และคุณสุภาพ รุปลักษ์ หมอพื้นบ้านอำเภอบางกล่ำ จังหวัดสงขลา ผู้ให้ข้อมูลหลัก และคุณวาส รังสีป้อ ผู้ป่วยผู้ให้ข้อมูลเพิ่มเติม ทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณ คุณพุดพิงศ์ แก้วหวังสกุล ผู้อำนวยการ โรงเรียนวัดท่าแซะ ผู้บังคับบัญชาที่สนับสนุน และอนุญาตให้โอกาสในการศึกษาต่อ

ขอขอบคุณ คุณขวัญจิรา ทองชูช่วย ภริยาที่แสนดี ที่คอยสนับสนุนและเป็นกำลังใจด้วยดีเสมอมา

ขอขอบคุณ คุณสุพรรณษา เส็มหมาน ที่ช่วยจัดรูปแบบวิทยานิพนธ์ และขอขอบคุณเพื่อนๆ สาขาพุทธศาสตร์ การพัฒนารุ่น 2551 เจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัย และกัลยาณมิตรทุกท่านที่ไม่สามารถกล่าวนามในที่นี้ได้หมด ที่คอยช่วยเหลือและให้กำลังใจผู้วิจัยเสมอมา ขอขอบคุณทุกท่านเหล่านั้นไว้ ณ โอกาสนี้

สุดท้ายขอโน้มรำลึกถึง บิดา มารดา ผู้ที่คอยอบรมเลี้ยงดู ให้การศึกษาให้ความรักความเมตตา และคอยสนับสนุนเป็นกำลังใจด้วยดีตลอดมา

คุณค่าและประโยชน์ที่พึงมีจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบเป็นกตัญญูแด่ บิดา มารดา และครูอาจารย์ ตลอดจนผู้มีพระคุณทุกท่าน

เอกสารอ้างอิง

- โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ และยงศักดิ์ ตันติปัญญา. (2550). สุขภาพวัฒนธรรมไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บริษัท หนังสือดีวัน จำกัด.
- ประทีป ชุมพล. (2541). ประวัติศาสตร์การแพทย์แผนไทย การศึกษาจากเอกสารตำรายา. มหาวิทยาลัยศิลปากร : บริษัท อาคิไฟท์ จำกัด.
- ประสิทธิ์ชัย หนูนวล และมานะ ช่วยชู. 2549. การเรียนรู้ผู้ชุมชนเป็นสุขกับหมอพื้นบ้าน . เครือข่ายแพทย์แผนไทย ในโครงการพัฒนาชุมชนเป็นสุขที่ภาคใต้: ตำบลบ้านคับเมืองเรียนรู้ที่ดีที่ภาคใต้. นครศรีธรรมราช: อักษรกรพิมพ์.
- เพ็ญภา ทรัพย์เจริญ. (2540). “การแพทย์แผนไทย สายใยแห่งชีวิต และวัฒนธรรม”. รวบรวมบทความวิชาการ เล่ม 1 ของ เพ็ญภา ทรัพย์เจริญ. สถาบันการแพทย์แผนไทย กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. 2547. เอกสารการสอนชุดวิชาแนวคิดและทฤษฎีการแพทย์แผนไทย หน่วยที่ 1-7. กรุงเทพมหานคร: สาขาวิชาวิทยาศาสตร์สุขภาพ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- ราชบัณฑิตยสถาน. 2546. พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542. กรุงเทพมหานคร: ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์.
- วรวิฑูรย์ สุวรรณฤทธิ์ และคณะ. 2549. วิถีไทย. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส. พริ้นติ้งเฮ้าส์.
- เสาวภา พรสิริพงษ์, พรทิพย์ อุดมรัตน์ และเพ็ญภา ทรัพย์เจริญ. 2539. การศึกษาภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านไทย พ่อใหญ่จารย์เคน ลาวงศ์. สถาบันวิจัยและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล สถาบันการแพทย์แผนไทย กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด.
- สุดิมา หมัดอะดัม. 2551. สรุปผลการดำเนินงานอาสาสมัครสาธารณสุขดีเด่นภาคใต้ปีงบประมาณ 2551 สาขาที่ 9 การแพทย์แผนไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสุขภาพ จังหวัดสงขลา. ม.ป.ท.